

УДК 347.77(477)

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Осінська Д.С.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Захист інтелектуальної власності є ознакою розвинутої правової системи суспільства, це питання є особливо важливим для митців, науковців, працівників інтелектуального сектору. Саме від захисту залежить спокій і мотивація щодо створення. Говоримо про забезпечення правового захисту об'єктів інтелектуальної власності та порядок їх використання. Ця ніша завжди мала низку проблем, які стосуються невідповідності деяких норм законодавства нормам міжнародного права, певні конфлікти і проблеми зі встановленням першоавторства, відкидання маніпуляцій та інше. Задача юристів, законотворців створити найбільш комфортні умови щодо захисту своїх прав шляхом систематичного аналізу питання, виявленням шляхів для подолання можливих проблем.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інтелектуальна діяльність, твори, авторські права, захист, порушення прав авторів.

Постановка проблеми. Проблеми із захисту власності завжди були актуальними, з середини ХХ століття особливу увагу звертають саме на власність зі сфери інтелектуальної діяльності, як то: музичні твори, креслення, ідеї щодо конструкції механізмів, алгоритми, дизайн, винаходи тощо. Глобалізація призводить до виходу питань національного значення на міжнародну арену. Наразі відкриття робляться майже щоденно, з того з'являється актуальний запит на регулювання цієї сферою відносин, щоб кожен міг вільного себе почувати у створенні, використанні, розпорядженні, захисті прав інтелектуальної власності.

Наразі українським законодавством неповно врегульоване питання щодо захисту інтелектуальної власності, бо законами не передбачається цей механізм, практика щодо припинення не є ефективною. Також відсутній співмірний з втратами механізм обрахунку збитків, за що люди часто не отримують належної компенсації. Одним з індикаторів на демократичність суспільства є дотримання прав авторів у сфері інтелектуальної власності, ефективність у цій сфері забезпечує успішну інтеграцію України у світове співтовариство. Загальна декларація прав людини відносить авторські права до основних прав людини. Відповідно до ст. 27 Декларації, в якій закріплено, що «кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, насолоджуватися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами; а також право на захист своїх моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних та художніх праць, автором яких він є» [1]. У національному законодавстві перш за все звертаємо увагу на Конституцію України, де у ст. 54 проголошується, що «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності» [2]. Отже існує потреба у доопрацюванні чинного законодавства у відповідності до прогресивних міжнародних норм і стандартів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі стан забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в Україні

викликає питання, яке стисло формується у виразі, що воно у нас не має ефективного захисту, що розкривається по ходу роботи. Низька правова культура, високий рівень беззаконня ставлять особу у незахищене положення, коли постає питання забезпечення повної реалізації права інтелектуальної власності. Помітна нестача у порівнянні з європейською і американською практикою таких інститутів, як медіація, як патентний суд для охорони і захисту прав осіб у цьому інституті цивільного права. Коли заходить мова про захист прав, зазвичай у вірєць беруть «західний» формат, а до національного ставляться скептично, як до суто формального. Тому виокремлюється явна нестача аналітики у цьому питанні і наявний реальний запит від суспільства – порівняти дві мережі регулювання цього питання з подальшим змістовним висновком щодо цієї теми.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Суспільство закономірно прагне до розвитку, динаміка цього призвела до необхідності глибинного вивчення питання щодо забезпечення належного функціонування інституту інтелектуальної власності. Наразі можна ставити вивчення цієї теми у рівень необхідності, бо практично в кожній галузі виробництва, сфери послуг, мистецтва присутня інтелектуальна власність, авторське право. Вивчення питання щодо регулювання відносин інтелектуальної власності є у працях В.П. Шатрова, А.С. Довгерта, М.М. Богуславського, Ю.Л. Бошицький. У центрі уваги науковців та практиків знаходяться предметні питання щодо вдосконалення механізмів захисту права інтелектуальної власності у цивільно-правовій сфері та забезпечення справедливого балансу серед прав сторін, допустимості втручання держави у ці питання, внаслідок чого праці з відповідною проблематикою є актуальними, користуються попитом і їхня кількість невинно зростає.

Мета статті. На сьогодні Україна проводить ревізію власного законодавства на відповідність його міжнародним демократичним, правовим стандартам. Тому актуальним є вивчення наявного вектору розвитку інтелектуального права, його аналіз, аналіз українських реалій і висловлення пропозицій щодо поліпшення, а також вивчення практики щодо забезпечення прав осіб, які стикаються з авторством. Нижче наведені

ряд проблем, які вимагають негайного вирішення, про що робиться висновок і конкретні рекомендації для вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Коли говоримо про інтелектуальну власність, перш за все слід розібратися з предметом розгляду: у Цивільному кодексі України зазначається, що право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом [3]. Так, захист інтелектуальної власності виступає інструментом правового та економічного регулювання винахідницької діяльності, оскільки дає змогу зберігати право власності та одержувати прибуток від винаходів чи нововведень.

Значення результатів творчої діяльності проглядаємо у культурній, економічній, соціальній та інших сферах функціонування людської думки. Тому вдосконалення механізмів захисту авторських прав належить до числа проблем, що мають значну науково-практичну цінність. Закріплені в якості основних прав і свобод право на заняття творчою діяльністю, права на доступ до культурних цінностей, освіти, права на інформацію та захисту інтелектуальної власності визначені в Конституції України та виступають правовими гарантіями реалізації приватних, громадських та публічних інтересів у галузі створення та використання власних інтелектуальних здобутків [4]. З того говоримо про забезпечення функціонування необмеженої творчої діяльності, що тягне за собою потребу у ефективному захисті результатів цієї діяльності, що бере на себе держава. Коли мова заходить про безпосередній механізм захисту і гарантування, звертаємо увагу на законодавство і статистику по країні.

Законодавство зазвичай характеризується комплексним підходом, коли жадаємо ефективного регулювання певного питання, так за основу інтелектуальної власності читаємо у положеннях Конституції України. Стаття 41 закріплює право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної творчої діяльності, 54 стаття – гарантує громадянам свободу літературної, художньої та технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, які виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Норми щодо захисту права інтелектуальної власності відображені у Цивільному, Господарському, Кримінальному кодексах України, у Кодексі України про адміністративні правопорушення та у спеціальних законах України у сфері інтелектуальної власності. На сьогодні розроблено близько 100 підзаконних нормативних актів, спрямованих на виконання законодавства у цій сфері. Хоча центральним актом у цьому питанні можемо вважати Цивільний

кодекс України, у якому з 2003 року об'єднані норми, що забезпечують захист прав на результати творчої інтелектуальної діяльності.

Розглянемо конкретні аспекти щодо захисту інтелектуальної власності на прикладі авторського права, а саме: про виплату винагород за використання відповідних об'єктів. Спираючись на дані Рахункової палати України, в державі щороку збирається близько 30 млн. гривень винагороди, що за оцінками експертів складає 3% від потенційної суми надходжень. Це пояснюється тим, що в Україні за використання авторського права збори сплачують лише 7% користувачів. Мають місце порушення у діяльності організацій колективного управління, що уповноважені охороняти авторські і суміжні права. Телерадіокомпанії та кабельні оператори, наприклад, відмовляються визнавати механізм колективного управління правами та виплачувати винагороду за використання об'єктів авторського права і суміжних прав, оскільки різні органи колективного управління, яких в Державному департаменті інтелектуальної власності зареєстровано 14, збирають винагороди для одних і тих же первинних суб'єктів авторського права і суміжних прав [5].

Ще одним пунктом, що вимагає уваги є те, що інтелектуальна власність не враховується ні в собівартості продукції, ні в балансовій вартості підприємств у належному обсязі і становить менше одного відсотку їх вартості. Хоча у країнах Європейського Союзу нематеріальні активи становлять сьогодні від 50 до 85 відсотків вартості майна підприємств. Наслідком цього є те, що Україна загально втратила 800 млрд. дол. при приватизації в зв'язку з тим, що не були враховані нематеріальні активи – об'єкти інтелектуальної власності. Разом з тим, Україна витрачає до 200 млн. дол. на розробку програмного забезпечення. Особливої гостроти в Україні набуває тема комп'ютерного піратства. Сьогодні в тіньовому сегменті ринку програмного забезпечення та комп'ютерних ігор працюють від 20 до 35 тис. спеціалістів. Рівень використання неліцензійного програмного забезпечення в Україні у 2007 році становив 84%, що є одним із найвищих в Європі, а втрати національно ї економіки від комп'ютерного піратства склали більше ніж 400 млн. доларів США на рік. Зниження комп'ютерного піратства протягом наступних чотирьох років на 10% дало б можливість додатково створити 3 тис. робочих місць, збільшити оборот українського ІТ сектора на 941 млн. доларів, а суму податкових надходжень на 69 млн. доларів США [6].

Суд може захистити право інтелектуальної власності або інтерес іншим способом, передбаченим договором або законом. Згідно з ч. 2 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суд має право постановити рішення чи ухвалу, зокрема, про виплату компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу. ВГСУ у своїх роз'ясненнях зазначив також, що розмір компенсації, яка визначається судом при порушенні авторського права і (або) суміжних прав замість відшкодування збитків або стягнення доходу, не обов'язково має точно відповідати розмірові шкоди, що була завдана, проте повинен

співвідноситися з нею певним чином, оскільки особливою функцією цивільно-правової відповідальності є відшкодування майнових витрат, завданих правопорушенням [7].

Зокрема, ст. 432 ЦК встановлює, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 ЦК. Отже, для суб'єкта права інтелектуальної власності існує можливість вимагати, щоб суд застосував такі загальні для всіх цивільних відносин способи захисту:

1) визнання права (інтелектуальної власності, використання відповідного об'єкту тощо);

2) визнання правочину недійсним (недійсним ліцензійного договору);

3) припинення дій, які порушують право (використання твору без згоди автора);

4) відновлення становища, яке існувало до порушення права (вилучення і знищення незаконно виданого накладу літературного твору);

5) примусове виконання обов'язку в натурі (вимога до видавця про виконання його обов'язку за договором про видання твору);

6) зміна правовідношення (умови авторського договору на вимогу автора у вигляді реакції на порушення з боку видавця);

7) припинення правовідношення (дострокове розірвання ліцензійного договору у випадку його порушення);

8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;

9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

10) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [8].

Також суд зазвичай застосовує спеціальні способи захисту права інтелектуальної власності, що полягає у застосуванні негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів, зупиненні пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права, вилученні з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності (контрафактних виробів), вилученні з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів із порушенням права інтелектуальної власності, застосуванні разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення, опублікуванні в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Загалом, аналізуючи судову систему України, можна зробити висновок, що вона не задовольняє потреби захисту прав інтелектуальної власності на належному рівні, тому лише виокремлення цього питання зі спеціальними кваліфікуючими програмами щодо питань інтелектуальної власності здатні створити спеціалістів високого класу,

які би належним чином забезпечили функціонування інституту, який з кожним роком набирає усе більшої вагомості на ринку і у праці людей. Слід розвантажити судову гілку у векторі спеціалізації, коли держава розділятиме суддів за професійною спрямованістю, а не створюватиме універсальних спеціалістів, які знайомі з галуззю лише у загальних обрисах. У приклад можна навести справу «Індержстрах», яка за рік не пройшла навіть першої інстанції, апеляція по справі № 910/19751/14 «Ревізор проти Інспектора», яка за постановою ВГСУ від 15.12.2016 була повернута до нового розгляду, що вже третій рік затягує розгляд спору, також справа «Ощадбанк проти Сбербанку», де спостерігаємо конфлікт на ґрунті назв, а саме: чи можемо ми сприймати слова «ощадбанк» і «сбербанк», як тотожні синоніми, а відповідно кваліфікувати слово, як самостійну назву, що потягне за собою претензії щодо використання незапатентованої назви для другої сторони, українські судді не можуть дійти згоди стосовно цього рішення, процес вкотре затягується.

Висновки. Питання законотворчості у сфері оптимізації інтелектуального розвитку країни потребує постійної уваги з боку держави. З огляду на потребу у вдосконаленні національного законодавства у сфері захисту інтелектуальної власності, вбачаємо, що необхідно провести комплексне удосконалення нормативно-правової бази у векторі механізмів захисту прав, кажемо про необхідність адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу. Наразі метою є забезпечення лібералізації, спрощення, прискорення, максимальної зручності для заявників процедур набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності. Держава повинна забезпечити ефективний контроль та координацію дій правоохоронних і контролюючих органів щодо боротьби з порушеннями прав інтелектуальної власності. Міжнародний досвід та удосконалення судової галузі потребує реформування, що полягає у створенні спеціалізованого суду який би свою діяльність спрямовував на захист і охорону прав інтелектуальної власності, на погляд автора, варто відносити усі питання щодо інтелектуальних спорів у централізованій суд, щоб не було конфлікту у компетенціях. Також говоримо про запровадження альтернативних способів вирішення спорів, наприклад, інститут медіації. Наразі в Україні ведеться подібна діяльність щодо створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, але процес роботи за більше аніж рік не почався. Тобто вбачаємо необхідність у приділенні особливої уваги до питань захисту інтелектуальної власності, навіть у штучному зверненні до цього уваги через ЗМІ, окремо через телепередачі тощо, щоб викликати дискусію у суспільстві, спонукати діяльність у цій галузі для збільшення довіри з боку населення. Також паралельно слід вести роботу щодо створення Кодексу інтелектуальної власності, як це зробили у Франції, де були б повністю прописані питання захисту, існування і повне регулювання інституту інтелектуальної власності.

Уніфікація методики проведення судових експертиз у справах, які стосуються визнання недійсними охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності, розробки методики визначення

збитків у справах про порушення прав інтелектуальної власності. Це дозволить підвищити імідж України на міжнародній арені, що зробить привабливішим інвестиційний клімат. Громадяни України будуть почувати себе реально захищеними у сфері реалізації своїх прав у інтелектуальній сфері, що зробить їх конкурентноздатними на світовому

ринку. До цього може призвести послідовна оптимізація законодавства з залученням міжнародного досвіду. З огляду на євроінтеграційний вектор, доопрацювання українського законодавства до рівня європейського було б сильним аргументом щодо підтримки прав і свобод населення, як це зроблено у Бельгії, Нідерландах, Німеччині тощо.

Список літератури:

1. Загальна декларація прав людини. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
3. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40–44. Ст. 356.
4. Кривенко М.О. Захист авторських прав на музичні твори та суміжні категорії. Молодий вчений. № 6(46). 2017. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6/23.pdf>.
5. Морозова Л.П., Слободянюк В.Ю., Олійник Б.І. Захист прав інтелектуальної власності в Україні та шляхи їх подолання. Молодий вчений. № 3(43). 2017. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/184.pdf>.
6. Скугарева Ю.С. Проблеми захисту інтелектуальної власності в Україні та шляхи їх подолання. 2009. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_NITSB_2009/Pravo/41283.doc.htm.
7. Володимир Сиденко. Охорона інтелектуальної власності в Україні: проблеми й розв'язання. 2008. 256 с.
8. Старцев О.В., Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Цивільне право України. Істина. 2013. 808 с.

Осинская Д.С.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

ЗАЩИТА ПРАВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В УКРАИНЕ: АНАЛИЗ И РЕКОМЕНДАЦИИ

Аннотация

Защита интеллектуальной собственности является признаком развитой правовой системы общества, этот вопрос является особенно важным для художников, ученых, работников интеллектуального сектора. Именно от защиты зависит спокойствие и мотивация по созданию. Говорим об обеспечении правовой защиты объектов интеллектуальной собственности и порядок их использования. Эта ниша всегда имела ряд проблем, касающихся несоответствия некоторых норм законодательства нормам международного права, определенные конфликты и проблемы с установлением первоавторства, отвержение манипуляций и прочее. Задача юристов, законодателей создать наиболее комфортные условия для защиты своих прав путем систематического анализа вопроса, выявлением путей для преодоления возможных проблем.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, интеллектуальная деятельность, произведения, авторские права, защита, охрана, нарушение прав авторов.

Osinska D.S.

Yaroslav Mudryi National Law University

PROTECTION OF THE RIGHTS OF INTELLECTUAL PROPERTY IN UKRAINE: ANALYSIS AND RECOMMENDATIONS

Summary

Protection of intellectual property is a sign of the developed legal system of the society, this issue is especially important for artists, scientists, intellectuals. Calm and motivation for creation are depend on protection. We are talking about the legal protection of intellectual property objects and the order of their use. This niche always had a number of problems related to the non-compliance of some norms of the law with international law, certain conflicts and problems with the establishment of first-letter, rejection of manipulations, and so on. The task of lawyers, lawmakers to create the most comfortable conditions for the protection of their rights by systematically analyzing the issue, identifying ways to overcome possible problems.

Keywords: intellectual property, intellectual activity, works, copyrights, protection, protection, infringement of authors' rights, protection.